

Position paper Parlementaire Verkenning Strafrechtketen

Strafrecht met perspectief

Stakeholdergroep Strafrecht met Perspectief, 3 mei 2023¹

Oproep aan de Tweede Kamer

1. Stel het burgerperspectief centraal bij een betekenisvolle respons op veel voorkomende criminaliteit en zorg dat daarover een bredere dialoog in en met de samenleving ontstaat. Beperk de blik niet tot de strafrechtketen maar richt de blik ook naar buiten.
2. Zet in op uitkomsten en slimmer straffen als gezamenlijke verantwoordelijkheid. Laat monitoren en breng in de dialoog in hoeverre:
 - (1) begrenzing en normbevestiging plaatsvindt;
 - (2) uitkomsten ontstaan waarmee slachtoffers, daders en samenleving verder kunnen;
 - (3) sancties en maatregelen herhaling voorkomen en helpen bij het oplossen van (achterliggende) problematiek.
3. Veel voorkomende criminaliteit heeft grote impact op verhoudingen thuis, op het werk, in de buurt. Dat vraagt om een andere behandeling dan georganiseerde, professionele misdaad. Wat hier beter kan worden benut is luisteren naar wat mensen nodig hebben, zeggenschap geven, herstellen en versterken van verhoudingen. Professionals betrekken steeds vaker de omgeving, lossen problemen op en benutten het recht als stok achter de deur. Waarborg dat hiervoor effectieve interventies ontstaan met bewezen effect op recidivevermindering, in aansluitende routes voor slachtoffers, verdachten en samenleving. Zorg voor financiële en regelruimte om die gestructureerd te ontwikkelen.

Zorg voor en benut de opbrengst van bredere dialoog. Lange doorlooptijden, capaciteitstekorten en septs zijn signalen uit een strafrechtstelsel dat onvrede oproept. Is een goede analyse met de keten van politie, OM en ZM dan voldoende? Wij ervaren dat het probleem breder is en met een bredere groep van betrokkenen kan worden opgelost. Slachtoffers, daders en omgeving kunnen bijdragen aan een passende respons. Het sociale domein en de (forensische) zorg hebben een belangrijke rol. Het project Strafrecht met perspectief bracht leiders uit alle betrokken domeinen 10 dagen in dialoog. Ervaringsdeskundigen, experts en professionals luisterden naar elkaars verhalen. Tussen hen groeide een gedeeld perspectief van de onbenutte kracht van de betrokkenen en samenleving om met criminaliteit om te gaan. Zo'n gesprek biedt de basis voor gedeelde inzichten als de volgende.

Respons blijft te vaak uit en effecten zijn onduidelijk. Slechts 35% van de criminaliteit die burgers ervaren werd in 2021 gemeld bij de politie (was in 2012 nog 44%).² Bij 739.000 misdrijven die wel ter kennis kwamen van de politie in 2021 kwam er 189.300 maal een (in statistieken zichtbare) respons. Met veel zaken die bij de politie terechtkomen wordt dus niets gedaan. De respons wordt gemonitord in producten, zoals aantallen afwijzingen, opsporingstrajecten, ophelderingen, strafbeschikkingen, vonnissen, herinstroom (verzet, hoger beroep) en tenuitvoergelegde sancties.³ Van het proces wordt

¹ Contactpersonen voor het project zijn Suzan.Verberk@hiil.org en Tim.vandenBergh@hiil.org.

Zie ook: <https://strafrechtmetperspectief.hiil.org>

² WODC, Criminaliteit en Rechtshandhaving, Cahier 2022-12, p. 48 e.v.

³ Zie bijvoorbeeld Strafrechtketenmonitor 2021, juni 2022.

vooral de doorlooptijd gemonitord. Maar wat zijn de effecten op mensen en hun verhoudingen? Die zouden centraal moeten staan.

Stel doelen en monitor uitkomsten voor slachtoffers, verdachten en samenleving. Veel voorkomende criminaliteit heeft grote impact op mensen. Denk aan (winkel)diefstal, bedreiging en belediging, vernieling en vandalisme, (relationeel) geweld/mishandeling en de continue overlast van drugscriminaliteit. Wat is het belangrijkste voor mensen als zij hierbij betrokken zijn: thuis, op hun werk, in hun buurt? Slachtoffers willen onder meer bescherming, weten wat er is gebeurd, fysiek en emotioneel herstel en zoeken naar manieren om verder te leven met wat er is gebeurd. Daders vragen ook om begrip, bescherming, een eerlijke behandeling en een perspectief. Betrokken burgers zoeken veiligheid en saamhorigheid. En vergelding, met name als daders geen verantwoordelijkheid nemen. In hoeverre deze uitkomsten ontstaan, blijft onduidelijk. We monitoren zeer nauwkeurig of mensen hun boetes betalen, maar houden nauwelijks bij hoe mensen verder leven na ingrijpende strafrechtelijke interventies.

Zorg dat kansrijke interventies en best practices breed worden ingezet. In het project stond centraal hoe het strafrecht betekenisvoller, maatschappelijk effectiever kan zijn.⁴ Naast versnelling ook inzetten op **verslimming** van het strafrecht. Daarbij kwamen best practices en veelbelovende werkwijzen aan de orde, zoals:

- Een bredere intake bij de politie, met aandacht voor de behoeften van betrokkenen. Nu wordt een aangifte standaard geïnterpreteerd als een vraag om te vervolgen.
- Met mensen spreken in plaats van over mensen spreken. En daarbij ook de sociale netwerken rondom betrokkenen inzetten bij preventie en het vinden van oplossingen.
- Interventies toepassen die zorgen voor herstel en problemen oplossen en niet alleen gericht zijn op de juiste hoeveelheid straf.
- Alle betrokkenen verantwoordelijkheid geven door het gezamenlijk maken van afspraken over de oplossing na een incident, bijvoorbeeld in de vorm van een overeenkomst tussen direct betrokkenen, sociale omgeving en betrokken professionals. Dit past bij de ontwikkeling naar een meer consensueel strafrecht (procesafspraken) en bouwt voort op de staande praktijk van mediation in strafzaken.
- Opgave-gerichte samenwerking tussen justitiële organisaties, het sociaal domein en zorg ondersteund door integrale financiering. Zeker nu personen met verstandelijke beperking, psychische problemen of een migratieachtergrond oververtegenwoordigd zijn.
- Meer aandacht voor preventie. Onder meer door het eerder inzetten van de forensische expertise van de reclasseringsorganisaties.
- Alternatieven inzetten voor kortdurende detentie, die minder schade veroorzaken, minder duur zijn, minder procedures uitlokken en meer preventie opleveren. Nu recidiveert 50% van de ingesloten volwassenen binnen twee jaar.

Zet in op ontwikkeling van betekenisvolle interventies. Professionals hebben ruimte nodig om te ontdekken en te doen wat werkt. Een volgende stap is dat veelbelovende werkwijzen systematisch worden doorontwikkeld en daar is capaciteit voor nodig. Denk aan de doorontwikkeling van ZSM-werkwijze tot een aansluitende route van aangifte tot en met uitkomsten voor burgers. Of aan gespecialiseerde routes voor jeugdcriminaliteit. Creëer een setting om interventies te ontwikkelen, kleinschalig te testen, schaalbaar te maken en continu te verbeteren, zodat professionals en instellingen die na goedkeuring breed kunnen gaan toepassen. Nederland heeft goede kennisinstellingen die deze R&D-functie kunnen organiseren.⁵ Halt, Slachtofferhulp Nederland en Reclassering Nederland hebben veel ervaring met evidence-based werken. Criminologen en victimologen kunnen de uitkomsten vanuit burgerperspectief monitoren. Het internationale onderzoek naar “wat werkt” levert steeds meer inzichten om samen met de praktijk interventies te ontwikkelen

⁴ Betekenisvoller in de zin van: (1) Mens georiënteerd, waarbij de behoeften van betrokkenen belangrijker zijn dan interne processen van organisaties in de strafrechtketen. Er wordt geluisterd naar betrokkenen en zij krijgen zeggenschap in het proces. (2) Probleem georiënteerd, waarbij niet straffen centraal staat maar bijdragen aan probleemoplossing via het gezag van de rechter en door de mogelijkheid van het (straf)recht als ‘stok achter de deur’. (3) Selectief, dus passend bij wat nodig is om grenzen te stellen, normen te bevestigen, herstel te bevorderen of hulp te verlenen.

⁵ Zie bijvoorbeeld het [Consortium Versterkt Oplossend Vermogen](#), dat een programma voor gestructureerde ontwikkeling heeft ingediend bij het Nationaal Groeifonds.

die op grote schaal het verschil kunnen maken. Zorg voor de financiën en regelruimte om dit te realiseren.

Verslimming van het strafrecht vraagt om gesprek in politiek en samenleving. Deze parlementaire verkenning heeft groot potentieel als aanzet voor maatschappelijke dialoog. Politici scheppen de kaders voor effectief strafrecht. Bij hen resoneert de eerste reactie op criminaliteit, die vaak punitief is. Zeker als het gaat om zware, opzettelijke misdaad. Maar de slachtoffers, daders en de samenleving die door politici worden vertegenwoordigd hebben meer nodig dan uitzicht op straf. Het is goed als de politiek het voortouw neemt bij dialoog met de samenleving over wat werkt voor mensen. Wij spreken graag met u over concrete stappen naar een burgergericht, kosten-effectief en beter uitvoerbaar strafrecht.